

Effecten van COVID-19 maatregelen

‘Er moet meer aandacht zijn voor welzijn’

COVID-19 en de maatregelen leidden tot veel maatschappelijke onrust. Er kwam achteraf dan ook een luide roep om meer duidelijkheid over de effecten van de maatregelen. Want als er een volgende pandemie komt, willen we beter voorbereid zijn. Projectleiders presenteerden op 11 juni hun bevindingen.

Lockdowns, isolatiemaatregelen en schoolsluitingen liggen alweer een tijd achter ons. Die maatregelen werden tijdens de coronapandemie in allerijl genomen in een poging om de verspreiding van het virus in te dammen. Maar pas achteraf kon goed onderzocht worden wat de effecten van die COVID-19-maatregelen waren.

Om dat in kaart te brengen heeft ZonMw, in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), vanaf 2023 verschillende projecten gefinancierd. Binnen het deelprogramma ‘Effectiviteit van maatregelen tijdens een pandemie’ werden de gevolgen van de maatregelen op de korte termijn onderzocht. Daarnaast wordt er op dit moment, binnen het deelprogramma ‘Effecten van maatregelen tijdens een pandemie’, onderzoek gedaan naar de middellange termijneffecten van niet-medische maatregelen.

Puzzelstukjes

Woensdag 11 juni organiseerde ZonMw een projectleidersbijeenkomst om de resultaten van deze onderzoeksprojecten te bespreken en ervaringen uit te wisselen. Een groot aantal onderzoeksprojecten is afgerond, een aantal projecten dat de effecten op middellange termijn onderzoekt, loopt nog door tot eind 2026. Deze onderzoeken kunnen de puzzelstukjes aanleveren die beleidsmakers gaan helpen bij het afwegen van verschillende belangen tijdens een volgende gezondheidscrisis. De subsidieoproep voor de ontwikkeling van een afwegingskader voor een toekomstige pandemie of gezondheidscrisis ondersteunt dit proces. Want het is niet de vraag of, maar wanneer er een volgende pandemie komt. Dan willen we beter voorbereid zijn, startte dagvoorzitter Erik Buskens (Universitair Medisch Centrum Groningen), de bijeenkomst.

Maatschappelijke en sociale onrust

Dat COVID-19 tot maatschappelijke onrust leidde, had ons niet hoeven te verbazen.

Want in het verleden gingen pest- en cholera-epidemieën altijd gepaard met grote maatschappelijke en sociale onrust. Het waren dan ook vooral 'sociale gebeurtenissen'. Dat historisch perspectief bood medisch historicus Rina Knoeff (Rijksuniversiteit Groningen) in haar keynote presentatie tijdens de bijeenkomst. Het is een van de lessen die uit de geschiedenis geleerd had kunnen worden, vertelde ze. Want waar het OMT tijdens de coronacrisis vooral biomedisch georiënteerd was, werden sociaal-maatschappelijke aspecten teveel buiten beschouwing gelaten.

Extra barrières

Die constatering kwam in meer presentaties terug. Mijke Hartendorp, cognitief psycholoog en senior onderzoeker 'inclusive society' bij Saxion, liet aan de hand van haar onderzoeksresultaten zien dat voor mensen met een visuele beperking er tijdens de COVID-periode geen sprake meer was van inclusiviteit. Veel maatregelen waren visueel – denk aan de anderhalve meter-maatregel en pijlen op de vloer. Voor mensen die vanwege hun visuele beperking afhankelijk zijn van hun gehoor, vormden plexiglas scheidingswanden en mondkapjes extra barrières. Het leidde tot uitsluiting, isolatie en stigmatisering. Voor mensen met een visuele beperking bepleitte Hartendorp daarom bij het opstellen van beleid meer en tijdige co-creatie: "Maak beleid samen met de mensen voor wie je het maakt." Daarvoor ontwikkelde Saxion een handreiking voor beleidsmakers.

Over het hoofd gezien

Ook mensen met een ernstige verstandelijke en/of meervoudige beperking werden extra zwaar getroffen door de coronamaatregelen, liet Gustaaf Bos (Universiteit voor Humanistiek) zien. "De focus lag op het medische discours en minder op sociaal welzijn van mensen met beperkingen. Deze mensen, hun familieleden en de zorgverleners werden over het hoofd gezien, zeker in het begin." Betrek hen juist bij het maken van beleid, was een belangrijke aanbeveling van Bos en mede-onderzoeker Wietske Verhagen. Om dat 'inclusieve beleid maken' te ondersteunen, hebben ze een speciale website ingericht: <https://samenverdernadecrisis.nl/>

Weerbaarheid

Niet alleen deze specifieke kwetsbare groepen hadden de gevolgen ondervonden van de COVID-19-maatregelen, dat gold ook voor kinderen, jongeren – en hun ouders. Dat bleek bij de workshopronde waar projectleiders met elkaar in gesprek gingen over de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen uit hun onderzoek. De sterk verminderde sociale interactie van jongeren had grote gevolgen voor hun mentale gezondheid en weerbaarheid. Ouders leden onder stress en angst voor inkomensverlies. Bij jonge kinderen – nu worden zij al het 'covid-cohort' genoemd – is sprake van leerachterstanden en vertraging in taalontwikkeling.

Welzijn secundair

De balans is echter niet uitsluitend negatief, want daarnaast waren er zeker ook gezondheidsvoordelen. Jongeren werden immers minder vaak ziek. En waar veel groepen slaapproblemen ervoeren, sliepen jonge kinderen in de leeftijd van 0 tot 4 jaar juist beter in deze periode. Maar als het gaat om mentale gezondheid is dat nog steeds niet terug op het pre-pandemische niveau. Ook hier luidde de conclusie: "Overwegingen van welzijn zijn altijd secundair geweest." Bij een volgende gezondheidscrisis moeten bepaalde groepen (jongeren, scholieren, alleenstaande ouders) daarom extra ondersteuning krijgen, was een van de aanbevelingen.

Heterogene samenleving

Dat was in lijn met de algehele conclusie aan het einde van de bijeenkomst. Veel van de maatregelen die tijdens corona in grote haast werden doorgevoerd, moeten een volgende keer beter doordacht worden. Naast pure infectieziektebestrijding moet er meer aandacht zijn voor welzijn en voor de verschillen in kwetsbaarheid tussen groepen. Want de samenleving is niet homogeen. “Homogeniteit bestaat niet, hou daarom bij het ontwikkelen van beleid rekening met de heterogeniteit van de samenleving en binnen groepen van mensen.”

Wetenschap en beleid

Uit de verschillende afgesloten en nog lopende onderzoeksprojecten kwamen en komen verschillende aanbevelingen om bij een volgende gezondheidscrisis beter beleid te maken. “We hebben geleerd dat het psychisch welzijn heel belangrijk is”, erkende Andres Dijkshoorn, MT-lid infectieziektebeleid bij het ministerie van VWS. Hij concludeerde aan het einde van de dag dat het belangrijk is dat wetenschap en beleid met elkaar in gesprek zijn – waar deze bijeenkomst een goed voorbeeld van was. Tegelijk benadrukte hij dat zowel wetenschappers als beleidsmakers er goed aan zouden doen ‘hun torens uit te komen en het land in te gaan’. Om contact te maken met burgers, bevindingen te delen en om nieuwe kennisvragen op te halen. ‘Stap naar voren om al die kennis te laten landen.’

Tijdens de bijeenkomst kondigde Mariëlle Snijders (directeur programma's ZonMw) aan dat er binnen ZonMw aandacht is en blijft voor de brede thema's die genoemd zijn tijdens de bijeenkomst – zoals welzijn en het verkleinen van sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Ook zal binnenkort een nieuwe ronde worden opengesteld, gericht op het versterken van de ‘research readiness’ pandemische paraatheid in Nederland. Dit moet ertoe leiden dat onderzoeksnetwerken en infrastructuren beter zijn voorbereid om snel en effectief te reageren tijdens een pandemie of gezondheidscrisis.

Colofon

Met kennis werken aan een goede gezondheid voor iedereen. Daar staat ZonMw voor.

ZonMw programmeert en financiert onderzoek en vernieuwing in gezondheid, zorg en welzijn, stimuleert kennisinfrastructuren en het gebruik van de ontwikkelde kennis. Samen met partners werkt ZonMw aan het signaleren en agenderen van kennisbehoeftes. Belangrijkste opdrachtgevers zijn het ministerie van VWS en NWO.

Tekstschrijver: Jasper Enklaar

Datum: 11 juni 2025

www.zonmw.nl

MET KENNIS WERKEN AAN
EEN GOEDE GEZONDHEID VOOR IEDEREEN

ZonMw

Laan van Nieuw Oost-Indië 334

2593 CE Den Haag

Telefoon 070 349 51 11

info@zonmw.nl